

Magdalena Rzewuska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID 0000-0003-0718-7210

magdalena.rzewuska@uwm.edu.pl

Niealimentacja jako przesłanka niegodności dziedziczenia

Słowa kluczowe: niegodność dziedziczenia, niealimentacja, spadkobierca, spadkodawca

Streszczenie. Publikacja dotyczy niealimentacji jako jednej z przesłanek niegodności dziedziczenia. Sama niegodność dziedziczenia stanowi ważką instytucję prawa spadkowego. W polskim systemie prawnym została ona znowelizowana ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw¹. Mocą wskazanego aktu prawnego rozszerzono przesłanki niegodności dziedziczenia m.in. właśnie o niealimentację. Analiza tej przesłanki niegodności dziedziczenia nastąpi przede wszystkim na podstawie dotychczasowego dorobku literatury.

Failure to provide maintenance as a ground for unworthiness to inherit

Keywords: unworthiness of inheritance, non-maintenance, heir, testator

Summary. The publication concerns non-payment of maintenance as one of the grounds for unworthiness to inherit. The very notion of unworthiness to inherit is an important institution of inheritance law. In the Polish legal system, it was amended by the Act of 28 July 2023 amending the Civil Code and certain other acts. By virtue of the indicated legal act, the grounds for unworthiness to inherit were extended to include, among others, non-payment of alimony. The analysis of this premise of unworthiness to inherit will be based primarily on the existing literature.

Uwagi ogólne dotyczące niegodności dziedziczenia

Wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji niegodności dziedziczenia uzasadnione było przede wszystkim z punktu widzenia moralnego. Niegodność utożsamiana była z mechanizmem służącym zapobieganiu bezprawnym działaniom spadkobierców, wymierzonym przeciwko porządkowi dziedziczenia. Instytucja ta ukierunkowana była także na sankcjonowanie niegodnego zachowania spadkobiercy przez pozbawienie go możliwości uzyskania korzyści spadkowej². Celem

¹ Dz.U. z 2023 r. poz. 1615.

² A. Kawałko, J.S. Piątkowski, H. Witczak, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 10, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2025, s. 191.

niegodności dziedziczenia jest eliminacja takich sytuacji, które spotkałyby się z negatywnym odbiorem społecznym i które można by uznać za niesprawiedliwe³.

Niegodność dziedziczenia odnosi się zarówno do osób fizycznych, jak i prawnych. W tym drugim przypadku chodzi o niegodne zachowanie osób fizycznych, które sprawują funkcje organu osoby prawnej, o ile spełnione zostaną wymogi przewidziane do przypisania zachowania tych osób osobie prawnej⁴.

Do uznania danej osoby za niegodną dziedziczenia dochodzi wskutek uprawnocnienia się orzeczenia sądowego, które ma charakter konstytutywny. Wyrok wywołuje skutek wsteczny, a osoba uznana za niegodną traktowana jest tak, jakby nie dożyła otwarcia spadku⁵.

Instytucja niegodności dziedziczenia, podobnie jak instytucja wydziedziczenia, służy eliminacji z kręgu osób uprawnionych do dziedziczenia spadkobierców, którzy dopuścili się wobec spadkodawcy niewłaściwego zachowania. Podstawowa różnica między wskazanymi instytucjami sprowadza się do tego, że do wydziedziczenia dochodzi na skutek złożenia przez spadkodawcę oświadczenia woli, o uznaniu zaś spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia decyduje sąd mocą orzeczenia, które zapada po spełnieniu określonych przez ustawodawcę przesłanek⁶.

Przesłanki niegodności dziedziczenia i charakter żądania uznania danej osoby za niegodną

W treści art. 928 § 1 Kodeksu cywilnego (dalej: KC) wymieniono enumeratywnie następujące przesłanki niegodności dziedziczenia⁷:

- umyślne dopuszczenie się przez spadkobiercę ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy,
- nakłonienie przez spadkobiercę podstępem bądź groźbą spadkodawcy do sporządzenia bądź odwołania testamentu albo przeszkodzenie mu w dokonaniu którejś z tych czynności w taki sam sposób,
- umyślne ukrycie bądź zniszczenie przez spadkobiercę testamentu spadkodawcy, podrobienie bądź przerobienie testamentu spadkodawcy lub świadome skorzy-

³ M. Załucki, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, wyd. 4, Warszawa 2024, art. 928 KC, Nb. 1; H. Witczak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 6: *Spadki (art. 922–1087)*, red. M. Fras, M. Habdas, LEX: Wolters Kluwer Polska 2019, art. 928 KC, Nt. 1.

⁴ J. Ciszewski, J. Knabe, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. P. Nazaruk, LEX/el. 2024 r., art. 928 KC, Nt. 27.

⁵ H. Witczak, *op. cit.*, Nt. 2; E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4: *Spadki*, red. J. Gudowski, wyd. 2, LEX: Wolters Kluwer Polska 2017, art. 928 KC, Nt. 1.

⁶ Wyrok SA we Wrocławiu z 6.11.2012 r., I ACa 1112/12, LEX nr 1313448.

⁷ M. Załucki, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, wyd. 4, Warszawa 2024 r., art. 928 KC, Nb. 2; A. Sylwestrzak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, wyd. 2, LEX: Wolters Kluwer Polska 2024, art. 928 KC, Nt. 4.

- stanie przez spadkobiercę z testamentu, który został podrobiony bądź przerobiony przez inną osobę,
- uporczywe uchylanie się przez spadkobiercę od wykonywania względem spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego o wysokości wskazanej w orzeczeniu sądowym, w ugodzie czy w innej umowie,
 - uporczywe uchylanie się przez spadkobiercę od wykonywania obowiązku pieczy nad spadkodawcą, który wynika przede wszystkim z władzy rodzicielskiej, opieki, pełnienia funkcji rodzica zastępczego, z obowiązku wzajemnej pomocy spoczywającego na małżonkach bądź z obowiązku wzajemnego szacunku i wsparcia spoczywającego na rodzicach i dzieciach.

W literaturze sporne jest dopuszczenie możliwości stosowania art. 928 KC w drodze analogii do podobnych stanów faktycznych, jak wskazane w tym przepisie. Kategoryczne stanowisko wykluczające tego rodzaju możliwość zajął Mariusz Załucki, wskazując, że przesłanki niegodności dziedziczenia powinny być interpretowane w sposób ścisły⁸. Z kolei zdaniem Jana Gwiazdomorskiego należy uznać za dopuszczalną, choć jedynie ostrożną, analogię do stanów faktycznych spełniających kumulatywnie następujące cechy: umyślne działanie sprawcy, działanie sprawcy celem naruszenia w sposób bezprawny porządku dziedziczenia po spadkodawcy, działanie sprawcy musi zostać uwieńczone osiągnięciem zamierzonego przez niego wyniku, bez znaczenia pozostaje osiągnięcie przez sprawcę planowanego celu – wprowadzenia zmian w porządku dziedziczenia⁹.

W ocenie Mariusza Zela choć *de lege ferenda* zasadny jest postulat rozszerzenia zastosowania przepisu art. 928 KC do stanów faktycznych zbliżonych do tych, których nie objęto dyspozycją przepisu, to jednak *de lege lata* jest on nie do obrony¹⁰.

Jerzy Ciszewski i Jakub Knabe krytycznie odnieśli się do przesłanek ujętych w art. 928 § 1 pkt 4 i 5 KC, wskazując, że mogą one prowadzić do licznych wątpliwości interpretacyjnych. Zamiast nich, w opinii Autorów, lepszym i bardziej praktycznym rozwiązaniem byłoby dodanie do przesłanek niegodności

⁸ Zob. też. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, LexisNexis 2011, art. 928 KC, Nt. 8 i podana tam literatura.

⁹ M. Załucki, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, wyd. 4, Warszawa 2024, art. 928 KC, Nb. 2 i powołany tam J. Gwiazdomorski. Za niedopuszczalnością stosowania art. 928 KC w drodze analogii do innych, podobnych stanów faktycznych, opowiedziała się znaczna część przedstawicieli nauki, m.in. J. Ciszewski, J. Knabe, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. P. Nazaruk, LEX/el. 2024, art. 928 KC, Nt. 22; H. Witczak, *op. cit.*, Nt. 10; E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4: *Spadki*, red. J. Gudowski, wyd. 2, LEX: Wolters Kluwer Polska 2017, art. 928 KC, Nt. 8; A. Kawalko, J.S. Piątowski, H. Witczak, *op. cit.*, s. 193. Por. W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, wyd. 33, Warszawa 2024, art. 928 KC, Nb. 31-32.

¹⁰ M. Zelek, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 3: *Komentarz. Art. 627-1088*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2022, art. 928 KC, Nb. 6.

dziedziczenia przesłanki ogólnej sformułowanej jako uporczywe postępowanie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego spadkobiercy wobec spadkodawcy. Wyrażone stanowisko uzasadnili potrzebą uwzględnienia przez ustawodawcę różnych sytuacji życiowych i zasadnością ujednolicenia pojęć w prawie spadkowym¹¹.

Zarówno przedstawiciele doktryny, jak i judykatura zarzucają polskiemu ustawodawcy „zbyt wąskie ujęcie w art. 928 KC przesłanek umożliwiających orzeczenie o niegodności dziedziczenia”¹². W orzecznictwie niejednokrotnie opowiedziano się za dopuszczalnością pozbawienia podmiotu uprawnionego prawa do zachowku, w przypadku gdy ten dopuścił się wobec spadkodawcy zachowania, które koliduje z zasadami współżycia społecznego pomimo tego, że zachowanie to nie było objęte dyspozycją art. 928 i 1008 KC¹³. Jak słusznie wskazała Joanna Kuźmicka-Sulikowska, orzeczenia tego rodzaju przekonują o zbyt wąskim katalogu przesłanek uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia ujętym w art. 928 KC. Nadto zwracają uwagę czytelnika na to, że sami sędziowie widzą „potrzebę adekwatnej reakcji prawnej także na nieobjęte nim przypadki dopuszczenia się przez spadkobiercę takich zachowań godzących w zasady współżycia społecznego, w świetle których przyznanie danej osobie określonego świadczenia (np. właśnie zachowku) po spadkodawcy stałoby w sprzeczności ze wskazaniami sprawiedliwości czy moralności”¹⁴.

Na gruncie polskiego ustawodawstwa wątpliwe jest, czy żądaniu uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia należy przypisać charakter roszczenia majątkowego, czy też nie¹⁵. W postanowieniu z 7 października 1966 r. SN uznał, że wskazane żądanie ma charakter roszczenia majątkowego¹⁶. Z kolei w wyroku z 11 marca 2003 r. SN zajął stanowisko odmienne, wskazując, że przedmiotowe roszczenie sprowadza się do żądania od określonej osoby konkretnego zachowania się, art. 929 KC zaś przyznaje każdemu, kto ma w tym interes, prawo domagania się wydania przez sąd orzeczenia uznającego danego spadkobiercę za niegodnego

¹¹ J. Ciszewski, J. Knabe, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. P. Nazaruk, LEX/el. 2024, art. 928 KC, Nt. 22.

¹² J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023, art. 928 KC, Nb. 3.

¹³ Wyrok SN z 28.03.2018 r., IV CNP 10/17, Legalis nr 1814369; postanowienie SN z 27.08.2020 r., V CSK 173/20, Legalis nr 2471582; postanowienie SN z 11.07.2012 r., I CSK 75/12, Legalis 736908; postanowienie SN z 19.12.2019 r., I CSK 271/19, Legalis nr 2277350; zob. też J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023, art. 928 KC, Nb. 3.

¹⁴ J. Kuźmicka-Sulikowska, *op. cit.*

¹⁵ E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 6: *Spadki*, red. J. Guldowski, wyd. 2, LEX: Wolters Kluwer Polska 2017, art. 928 KC, Nt. 4.

¹⁶ I CZ 105/66, LEX nr 537.

dziedziczenia¹⁷. Takie samo stanowisko wyraził SN w postanowieniu z 3 lutego 2012 r., podkreślając, że żądanie uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia stanowi żądanie ukształtowania z mocy orzeczenia sądowego nowego porządku dziedziczenia po spadkodawcy. Jednocześnie SN zauważył, że sprawy o uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia traktowane są jak sprawy o prawa majątkowe¹⁸.

Pomimo znowelizowania przepisu art. 928 § 1 KC mocą ustawy z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, redakcja tego przepisu, w tym zwłaszcza jego pkt 4, nadal budzi uzasadnione wątpliwości. Ponadto wydaje się, na co zwracano uwagę wcześniej, że nowe przesłanki niegodności dziedziczenia, w tym przesłankę niealimentacji, ujęto zbyt wąsko¹⁹. Zastanawiające jest przy tym, czy rozszerzenie katalogu przesłanek niegodności dziedziczenia o przesłankę uporczywego uchylania się przez spadkobiercę od wykonywania względem spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego o wysokości wskazanej w orzeczeniu sądowym, w ugodzie czy w innej umowie, odpowiada oczekiwaniom społecznym, w tym postulatom zgłaszanym od dłuższego czasu przez przedstawicieli nauki. Stąd też rozważania poczynione w niniejszym opracowaniu odnoszą się do przesłanki niealimentacji. O tym, jakie cele towarzyszyły ustawodawcy przy formułowaniu tej przesłanki, dowiadujemy się z uzasadnienia projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw.

Uzasadnienie legislacyjne wprowadzenia nowej przesłanki niegodności dziedziczenia

W uzasadnieniu projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw wskazano, że istnieje potrzeba uzupełnienia przesłanek niegodności dziedziczenia o przesłankę w postaci uporczywego uchylania się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego, określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem bądź innym organem albo inną umową. Tego rodzaju zachowanie jest wysoce naganne, a powinnością państwa jest reagowanie na zachowania spadkobierców, które pozostają w sprzeczności z etyką, prowadząc do naruszenia konstytucyjnie chronionych dóbr osobistych spadkodawcy, tj. zdrowia i życia²⁰.

¹⁷ Uzasadnienie wyroku SN z 11.03.2003 r., V CKN 1871/00, LEX nr 79753.

¹⁸ Postanowienie SN z 3 lutego 2012 r., I CZ 9/12, LEX nr 1144815. Zob. też głosę do tego orzeczenia M. Rzewuskiego, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 3 lutego 2012 r. (I CZP 9/12)*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 5, s. 124–127. Zob. też E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, *op. cit.*

¹⁹ J. Kuźmicka-Sulikowska, *op. cit.*

²⁰ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2977, s. 1.

Jednocześnie zwrócono uwagę na powszechny brak akceptacji dla przyznania majątku spadkowego osobie, która przez karygodne zaniechanie doprowadziła do tego, że podstawowe potrzeby spadkodawcy za jego życia nie zostały zaspokojone²¹. Jak wskazano, pożądane jest więc wprowadzenie regulacji prawnych umożliwiających żądanie uznania za niegodnego dziedziczenia również tego spadkobiercy, który uporczywie uchyla się od wykonywania ciężącego na nim obowiązku alimentacyjnego wobec spadkodawcy, pomimo istnienia realnej możliwości jego wykonania²².

Warto pamiętać, że zaniechanie alimentacji stanowi przestępstwo przeciwko rodzinie i opiece (art. 209 KK), co przemawia za przypisaniem takiemu zachowaniu spadkobiercy cechy szczególnej naganności. Przez wzgląd na konsekwencje prawne uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia, przesłankę uporczywego uchylania się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego ograniczono jednak wyłącznie do sytuacji, kiedy obowiązek alimentacyjny określono co do wysokości orzeczeniem sądowym bądź ugodą zawartą przed sądem lub innym organem albo inną umową²³.

Przesłanka niegodności dziedziczenia w postaci uporczywego uchylania się spadkobiercy od wykonywania spoczywającego na nim obowiązku alimentacyjnego w stosunku do spadkodawcy jest przesłanką o charakterze uzupełniającym wobec przesłanki, o której mowa w art. 928 § 1 pkt 1 KC²⁴. Spadkobierca, który dopuścił się tego rodzaju zaniechania, może być uznany za niegodnego dziedziczenia niezależnie od tego, czy został skazany przez sąd wyrokiem za niealimentację ze szkodą dla spadkodawcy, czy też nie²⁵.

Podobne rozwiązanie przyjęto w § 541 pkt 3 ABGB. Przepis ten dopuszcza możliwość uznania za niegodnego dziedziczenia tego, kto dopuścił się w stosunku do spadkodawcy szczególnie ciężkiego zaniedbania obowiązków, które wynikają ze stosunku prawnego pomiędzy rodzicami a dziećmi, jeśli spadkodawca nie był w stanie sporządzić testamentu bądź z innych przyczyn nie był w stanie wydziedziczyć takiej osoby, a z okoliczności nie wynika, że przebaczył jej przed śmiercią²⁶.

Obowiązek alimentacyjny – istota, cele i funkcje

Tytułową materię regulują przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zgodnie z art. 128 KRO obowiązek alimentacyjny to obowiązek dostarczania środków utrzy-

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, s. 2.

²³ *Ibidem*, s. 3.

²⁴ *Ibidem*, s. 4.

²⁵ *Ibidem*, s. 5.

²⁶ *Ibidem*.

mania, a w miarę potrzeby również środków wychowania. Jego zasadniczym celem jest dostarczenie wskazanych środków temu, kto nie ma możliwości zaspokojenia swych usprawiedliwionych potrzeb własnymi siłami²⁷. Obowiązek ten zaliczany jest do grupy stosunków obligacyjnych²⁸. Jak wskazano w literaturze, „obowiązek prawny pomocy słabszym i niemogącym się samodzielnie utrzymać jest wyrazem solidarności rodzinnej i ma silne oparcie w nakazach moralnych”²⁹.

Obowiązek alimentacyjny pełni kilka ważnych funkcji, tj.:

- społeczną,
- ekonomiczną,
- opiekuńczo-zabezpieczającą,
- stabilizującą stosunki prawne w rodzinie³⁰.

Obowiązek alimentacyjny spoczywa na osobach, które są ze sobą związane stosunkiem o charakterze rodzinnoprawnym³¹. Jak zasadnie wskazano w judykaturze, obowiązek ten służy nie tylko zapewnieniu podmiotowi uprawnionemu niezbędnych środków materialnych, które pozwolą zaspokoić jego potrzeby, ale również kształtowaniu właściwych wzorców postępowania. Ponadto wzmacnia on więzi rodzinne oraz kształtuje wzajemne relacje między członkami rodziny. Cele te są możliwe do zrealizowania jedynie w relacjach między osobami z grona osób uprawnionych i zobowiązanych do alimentacji, które ustawodawca określił w przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³².

Obowiązek alimentacyjny powstaje *ex lege* z momentem powstania następujących stosunków: małżeństwa, pokrewieństwa, powinowactwa, przysposobienia³³. Należy zwrócić uwagę na osobisty charakter obowiązku alimentacyjnego. Oznacza on niedopuszczalność obciążenia obowiązkiem alimentacyjnym osoby niewskazanej w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, jak również niedziedziczność wskazanego obowiązku³⁴.

²⁷ J. Pawliczak, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Domański, J. Słyk, wyd. 11, Warszawa 2024, art. 128 KRO, Nb. 1.

²⁸ J. Ignaczewski, M. Kurman, *Komentarz do przepisów KRO regulujących alimenty*, [w:] *Alimenty. Komentarz*, red. M. Karcz, M. Romańska, M. Kurman, W. Maciejko, wyd. 5, Warszawa 2022, art. 128 KRO, Nb. 2.

²⁹ T. Smyczyński, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 12, red. T. Smyczyński, wyd. 2, Warszawa 2011, s. 754.

³⁰ *Ibidem*, s. 759-760.

³¹ *Ibidem*, s. 754.

³² Uzasadnienie uchwały SN z 24.02.2011 r., III CZP 134/10, Legalis nr 287415.

³³ A. Kawałko, H. Witczak, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. M. Frasz, M. Habdas, LEX/el. 2023, art. 128 KRO, Nt. 2.

³⁴ M. Andrzejewski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, wyd. 2, LEX 2013, art. 128 KRO, Nt. 7.

Niealimentacja jako przesłanka uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia na mocy art. 928 § 1 pkt 1 KRO

Przed nowelizacją art. 928 KC dokonaną mocą ustawy z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, niektórzy przedstawiciele nauki przesłankę niealimentacji jako podstawy uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia wywodzili z treści § 1 pkt 1 przepisu, zgodnie z którym za niegodnego dziedziczenia może zostać uznany spadkobierca, który umyślnie dopuścił się ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy³⁵.

W zgodzie z art. 928 § 1 pkt 1 KC spadkobierca może zostać uznany za niegodnego dziedziczenia, jeśli jego zachowanie spełni kumulatywnie kilka wymogów, tj. wypełni znamiona przestępstwa umyślnego, zaklasyfikowanego do grupy przestępstw ciężkich, popełnionych przeciwko spadkodawcy³⁶. O ile uznanie zachowania spadkobiercy za przestępstwo umyślne następuje przez sąd karny na podstawie przepisów Kodeksu karnego (przy czym warto zaznaczyć, że orzeczenie sądu karnego wiąże sąd cywilny), o tyle przypisanie przestępstwu charakteru ciężkiego pozostawiono już w gestii sądu cywilnego³⁷. Jak wskazano w doktrynie, na gruncie art. 928 § 1 pkt 1 KC chodzi nie tylko o sprawstwo czy współsprawstwo spadkobiercy, ale także o usiłowanie popełnienia ciężkiego przestępstwa przeciw spadkodawcy³⁸. Zgodnie z art. 9 § 1 Kodeksu karnego (dalej: KK) „czyn zabroniony popełniony jest umyślnie, jeżeli sprawca ma zamiar jego popełnienia, to jest chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi”.

Dokonując samodzielnej oceny charakteru przestępstwa w kategorii ciężkie/lekkie, sąd cywilny winien uwzględnić zarówno rodzaj przestępstwa, jak również okoliczności danej sprawy³⁹. Może bowiem się zdarzyć, że z obiektywnego punktu widzenia „lekkie” przestępstwo uznane zostanie za przesłankę niegodności, co może nastąpić wtedy, gdy np. dojdzie do nasilenia złej woli spadkobiercy. Każdorazowo jednak zachowanie spadkobiercy, by mogło stanowić przesłankę niegodności, musi spełniać znamiona czynu zabronionego, o którym traktuje ustawodawca w kodeksie karnym⁴⁰.

³⁵ Por. A. Kawalko, J.S. Piątowski, H. Witczak, *op. cit.*, s. 180.

³⁶ Uzasadnienie wyroku SA w Warszawie z 18.12.2013 r., VI ACa 785/13, Legalis nr 831521; M. Zelek, *op. cit.*

³⁷ Uzasadnienie wyroku SA w Warszawie z dnia 18 grudnia 2013 r., VI ACa 785/13, Legalis nr 831521.

³⁸ M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny, t. 2: Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, red. K. Pietrzykowski, wyd. 10, Warszawa 2021, art. 928 KC, Nb. 12.

³⁹ M. Załucki, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, wyd. 2, Warszawa 2019, art. 928 KC, Nb. 3; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny, t. 2: Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, red. K. Pietrzykowski, wyd. 10, Warszawa 2021, art. 928 KC, Nb. 14; wyrok SA w Warszawie z 11.08.2017 r., VI ACa 1914/16, LEX nr 2490254.

⁴⁰ Wyrok SA w Warszawie z 11.08.2017 r., *op. cit.*

Jak wskazano w judykaturze, terminu „ciężkie przestępstwo”, o którym mowa w art. 928 § 1 pkt 1 KC, nie należy utożsamiać z terminem „zbrodnia” wskazanym w art. 7 § 2 KK. W okolicznościach danej sprawy bowiem za „ciężkie przestępstwo” z art. 928 § 1 KC może zostać również uznany czyn będący występkiem (art. 7 § 3 KK)⁴¹. Zdaniem Jana Pietrzykowskiego, z którym należy się zgodzić, „pewnego uściślenia rodzaju występków, które w konkretnych okolicznościach sprawy mogą być potraktowane jako ciężkie przestępstwo, należy szukać w dyspozycji art. 1008 pkt 2 i 3. Według tych przepisów podstawą wydziedziczenia może być m.in. dopuszczenie się względem spadkodawcy umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazie czci, a ponadto niedopełnienie względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych”⁴².

Niealimentacja stanowi przestępstwo unormowane w art. 209 KK. Przed wejściem w życie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów z dnia 23 marca 2017 r.⁴³ do przestępstwa tego dochodziło wtedy, gdy osoba zobowiązana do realizacji obowiązku alimentacyjnego uporczywie się od niego uchylała. Użyte przez ustawodawcę terminy „uporczywie” i „uchyla się” świadczyły o złej woli zobowiązanego⁴⁴. Ponadto ocena prawno-karna niealimentacji wymagała wykazania, że zaniechanie realizacji obowiązku alimentacyjnego przez podmiot zobowiązany spowodowało narażenie osoby uprawnionej do alimentów na niezaspokojenie jej podstawowych potrzeb życiowych⁴⁵. Wykazanie tej ostatniej przesłanki, jak słusznie podnoszono w literaturze, w przypadku oceny cywilnoprawnej niealimentacji pod kątem przesłanek niegodności dziedziczenia, kłóciłoby się z celem samej instytucji niegodności dziedziczenia⁴⁶. Innymi słowy „czynność sprawcza przestępstwa niealimentacji polega[ła] na uporczywym uchylaniu się od wykonania ciężącego na sprawcy z mocy ustawy lub orzeczenia sądowego, obowiązku opieki przez niełożenie na utrzymanie osoby najbliższej lub innej osoby, przez co naraża[ła] ją na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Odpowiedzialność karna sprawcy przestępstwa niealimentacji wymaga[ła] zatem przede wszystkim stwierdzenia, że miał on obowiązek świadczeń materialnych na rzecz rodziny lub innych osób i że od wykonywania tego obowiązku uporczywie się uchylał”⁴⁷. Sformułowanie „uchyla się” powinno być pojmowane jako niewypełnianie spoczywającego na sprawcy obowiązku możliwego

⁴¹ Wyrok SA w Gdańsku z 14.06.2000 r., I ACa 262/00, Legalis nr 52667.

⁴² J. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, red. Z. Resich, Warszawa 1972, s. 1838.

⁴³ Dz.U. z 2017 r. poz. 952.

⁴⁴ Wyrok SN z 3.07.2003 r., II KK 125/03, Legalis nr 58198; wyrok SN z 27.02.1996 r., II KRN 200/95, LEX nr 25594.

⁴⁵ A. Kawalko, J.S. Piątowski, H. Witczak, *op. cit.*, s. 210.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 211.

⁴⁷ Uzasadnienie wyroku SA w Białymstoku z 10.04.2013 r., ACa 23/13, Legalis nr 720006.

do wykonania. Sprawca albo zlekceważył spoczywający na nim obowiązek, albo nie chciał go wypełnić⁴⁸.

Jak wskazywano w judykaturze, o występku, o jakim traktował przepis art. 209 § 1 KK w kształcie przed nowelizacją Kodeksu karnego z 2017 r., można było mówić wtedy, kiedy wykazano, że wskutek uporczywego uchylania się przez sprawcę od realizacji obowiązku łożenia na utrzymanie osoby najbliższej, pokrzywdzony został narażony na niemożność zaspokojenia swoich podstawowych potrzeb życiowych. Takie brzmienie przepisu oznaczało, że w przypadku gdy potrzeby zarówno duchowe, jak i fizyczne osoby pokrzywdzonej zostały zaspokojone w inny sposób, nie było podstaw do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sprawcy, nawet wtedy, kiedy uporczywie uchylał się od alimentacji⁴⁹.

Po wejściu w życie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów z dnia 23 marca 2017 r. znowelizowano przepis art. 209 KK. Zgodnie z jego obecnym brzmieniem „kto uchyla się od wykonania obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową, jeżeli łączna wysokość powstałych wskutek tego zaległości stanowi równowartość co najmniej 3 świadczeń okresowych albo jeżeli opóźnienie zaległego świadczenia innego niż okresowe wynosi co najmniej 3 miesiące, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku” (§ 1). W świetle § 1a przepisu „jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 naraża osobę uprawnioną na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

Przy ocenie „ciężkości” przestępstwa, o której mowa w art. 928 § 1 pkt 1 KC, brany jest pod uwagę zarówno sam rodzaj naruszonego bądź zagrożonego przestępstwem dobra, jak również skutki doznanej krzywdy. Duże znaczenie ma również określenie sposobu i czasu działania sprawcy, uporczywość jego zachowania oraz nasilenie złej woli, a przede wszystkim zamiar ponizenia lub upokorzenia ofiary. Dokonując oceny ciężkości przestępstwa, należy każdorazowo brać pod uwagę okoliczności danej sprawy i specyfikę określonego przestępstwa. Takie same bądź podobne przestępstwa będą różnie oceniane w odmiennych stanach faktycznych. O „ciężkości” przestępstwa nie decyduje sam kodeksowy rozmiar zagrożenia karą, przez co nawet „lekkie” z uwagi na rozmiar kary przestępstwo może wypełniać znamiona „ciężkiego” w rozumieniu art. 928 § 1 pkt 1 KC⁵⁰. Jak wskazano w literaturze, ważkie znaczenie przy kwalifikacji określonego przestępstwa do grupy przestępstw ciężkich odgrywa zachowanie spadkobiercy ze znacznym nasileniem

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Wyrok SA z 12.01.2005 r., II AKO 1/05, Legalis nr 71613.

⁵⁰ Uzasadnienie wyroku SN z 23.03.2016 r., III CSK 80/15, LEX nr 2019552.

złej wiary, jak również motywacja zasługująca na szczególne potępienie⁵¹. W judykaturze stwierdzono, że „motywacja zasługująca na szczególne potępienie, to motywacja, która w rozumieniu powszechnym jest jaskrawo naganna, wywołuje silne reakcje repulsywne w społeczeństwie, takie jak oburzenie, potępienie, gniew. Oznacza ona działanie z motywów zasługujących na szczególne napiętnowanie, a więc ocenianych wyjątkowo negatywnie”⁵². Dla sądu dokonującego przedmiotowej oceny znaczenie może mieć także to, kto był ofiarą przestępstwa – osoba będąca członkiem najbliższej rodziny sprawcy czy może jego dalszy krewny⁵³.

Warto też mieć na uwadze, że „dla oceny, czy wystąpiła przesłanka niegodności dziedziczenia z art. 928 § 1 pkt 1 KC, indyferentny jest czas dzielący popełnienie przestępstwa od chwili śmierci spadkodawcy, jak również przedawnienie karalności czynu, amnestia lub abolicja, na mocy których nie następuje ukaranie sprawcy, mimo że popełnił przestępstwo, zatarcie skazania”⁵⁴.

W świetle powyższego należy zgodzić się z tymi przedstawicielami nauki, którzy uważają, że na gruncie art. 928 § 1 pkt 1 KC przestępstwo niealimentacji jedynie wyjątkowo, bo w zależności od konkretnego stanu faktycznego danej sprawy, może stanowić przesłankę niegodności dziedziczenia⁵⁵. Dlatego jeszcze przed nowelizacją KC z 2023 r. postulowano uzupełnienie art. 928 KC o dodatkową przesłankę tożsamą z przesłanką wydziedziczenia, tj. przesłankę uporczywego naruszenia obowiązków rodzinnych wobec spadkodawcy⁵⁶.

Dotychczasowe rozwiązania prawne w zakresie niegodności dziedziczenia nie były zadowalające ani ze społecznego punktu widzenia, ani z perspektywy aksjologicznej. Niewypełnianie bowiem przez podmiot uprawniony do dziedziczenia podstawowych obowiązków rodzinnych wobec spadkodawcy, tj. obowiązku alimentacyjnego, nie zawsze, a właściwie wyjątkowo mogło stanowić przesłankę niegodności dziedziczenia. Wydaje się, że jakkolwiek sposób nagannego zachowania wymierzonego przeciwko dobru rodziny (dobru konstytucyjnie chronionemu) powinien być sankcjonowany przez prawodawcę. W pewnym stopniu ustawodawca sprostał oczekiwaniom doktrynalnym, dokonując nowelizacji przepisów o niegodności dziedziczenia.

⁵¹ J. Kuźmicka-Sulikowska, *Popęlenie przestępstwa jako przyczyny niegodności dziedziczenia w polskim prawie spadkowym*, „Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze” 2017, z. 8, s. 141.

⁵² Wyrok SA w Lublinie z 27.04.1999 r., II AKA 12/99, Legalis nr 44618.

⁵³ O. Wawrzyniak, *Matoletni jako niegodny dziedziczenia*, „Monitor Prawniczy” 2024, nr 12, s. 780.

⁵⁴ P. Wołowski, *Nowe przesłanki niegodności dziedziczenia*, „Monitor Prawniczy” 2024, nr 6, s. 348.

⁵⁵ W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, wyd. 30, Warszawa 2022, art. 928 KC, Nb. 55.

⁵⁶ *Ibidem*, Nb. 55.1.

Niealimentacja jako przesłanka uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia na mocy art. 928 § 1 pkt 4 KC. Uwagi ogólne

Ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw znowelizowano przepis art. 928 § 1 KC, dodając do niego m.in. pkt 4 stanowiący dodatkową przesłankę niegodności dziedziczenia w postaci uporczywego uchylania się przez spadkobiercę od wykonywania względem spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego o wysokości wskazanej w orzeczeniu sądowym, w ugodzie czy w innej umowie.

Sformułowanie nowej przesłanki oznacza w praktyce, że zaniechanie realizacji obowiązku alimentacyjnego przez spadkobiercę nie będzie musiało być rozpoznawane przez sąd pod kątem spełnienia przesłanek prawno Karnych przestępstwa z art. 209 KK. Wystarczające będzie dokonanie przez sąd oceny w przedmiocie uporczywego niewykonywania przez spadkobiercę obowiązku alimentacyjnego wobec spadkodawcy⁵⁷.

Jak jednak słusznie zauważono w doktrynie, jedynie rozmyślne i uporczywe niewykonywanie przez spadkobiercę obowiązku alimentacyjnego wobec spadkodawcy będzie stanowiło przesłankę uzasadniającą uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia⁵⁸.

Trafnie podkreślił Przemysław Wołowski, że „zakresem obowiązku alimentacyjnego, w rozumieniu art. 928 § 1 pkt 4 KC, nie są objęte świadczenia alimentacyjne z umowy renty (art. 903 KC), świadczenia rentowe ze źródeł pozaumownych (art. 907 KC), środki utrzymania na rzecz dziadków spadkodawcy. Są to świadczenia, które zalicza się do szerokiego pojęcia wierzytelności o dostarczenie środków utrzymania, obejmujące nie tylko alimenty, lecz także inne należności, których przedmiotem jest dostarczenie środków utrzymania”. Jak zasadnie zauważył, „za przyjęciem powyższej tezy przemawia brzmienie art. 928 § 1 pkt 4 KC, w którym ustawodawca wprost mówi o «obowiązku alimentacyjnym», a nie o «obowiązku dostarczenia środków utrzymania»”⁵⁹.

Uporczywe uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego

W przepisie art. 928 § 1 pkt 4 KC ustawodawca położył nacisk na „uporczywość” niewykonywania obowiązku alimentacyjnego, choć terminu tego nie wyjaśnił. W uzasadnieniu projektu ustawy, mocą której dodano do art. 928 § 1 KC pkt 4,

⁵⁷ A. Kawalko, J.S. Piątowski, H. Witczak, *op. cit.*, s. 209.

⁵⁸ P. Wołowski, *op. cit.*, s. 350.

⁵⁹ *Ibidem*.

wskazano, że w literaturze i judykaturze słowo „uporczywość” oznacza powtarzalne, długotrwałe, a jednocześnie nacechowane złą wolą, ale również nieustępliwością zachowanie. Termin ten używany jest celem zaakcentowania intensywności owych nagannych zachowań⁶⁰. Ponadto za zasadne uznano interpretowanie pojęcia „uporczywość” w taki sam sposób, w jaki wykładane jest ono na gruncie art. 1008 pkt 1 i 3 KC dotyczącego instytucji wydziedziczenia, skądinąd podobnej z aksjologicznego punktu widzenia do instytucji niegodności dziedziczenia. Tym samym „uporczywość” powinniśmy utożsamiać z umyślnym, świadomym i ukierunkowanym na uzyskanie negatywnego skutku zachowaniem danego podmiotu⁶¹.

Z punktu widzenia „oceny, czy uchylanie się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego cechuje się uporczywością, indyferentna jest kategoria (waga) naruszeń i możliwość przypisania zachowaniu spadkobiorcy winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa”⁶². Pojęcie uporczywej niealimentacji powinno być interpretowane przy użyciu wykładni obiektywno-subiektywnej. Na jej podstawie znamiona przesłanki niegodności dziedziczenia w postaci uporczywej niealimentacji zostaną spełnione przez tego, kto celowo, długotrwałe, powtarzalnie od jakiegoś czasu nie płaci alimentów na rzecz spadkodawcy, pomimo posiadania realnych i faktycznych możliwości⁶³. Jak zasadnie zauważył Witold Borysiak, „cechami uporczywości w rozumieniu regulacji KC są więc nie tylko powtarzalność i trwałość («aspekt czasowy»), ale też umyślność działania i negatywnej jego oceny z punktu widzenia społecznego («aspekt psychiczny»)»⁶⁴. Sąd rozpoznający sprawę o niegodność dziedziczenia z powodu uchylania się od wykonania obowiązku alimentacyjnego każdorazowo powinien ocenić, czy została spełniona przesłanka uporczywości uchylania się od tego obowiązku⁶⁵.

Zdaniem Małgorzaty Łączkowskiej-Porawskiej przesłanka uporczywego uchylania się od wykonania obowiązku alimentacyjnego powinna zostać uzupełniona o przymiotnik „rażące”. Nie zawsze bowiem uporczywe uchylanie się od realizacji obowiązku alimentacyjnego będzie bezprawne. Na gruncie polskiego systemu prawnego podmiot zobowiązany do alimentacji może w określonych przypadkach, wskazanych przez ustawodawcę, uchylić się od wykonania obowiązku alimentacyjnego, np. w przypadku gdy realizacja tego obowiązku byłaby sprzeczna z zasadami

⁶⁰ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2977, s. 3.

⁶¹ *Ibidem*, s. 4. Zob. też W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, wyd. 30, Warszawa 2022, art. 928 KC, Nb. 55.1.

⁶² P. Wołowski, *op. cit.*, s. 350.

⁶³ A. Kawalko, J.S. Piąkowski, H. Witczak, *op. cit.*, s. 213-214.

⁶⁴ W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, wyd. 33, Warszawa 2024 r., art. 928 KC, Nb. 147.

⁶⁵ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2977 Sejmu RP IX kadencji, pkt I.1.

współzycia społecznego (art. 144¹ KRO). W ocenie Autorki dodanie słowa „rażące” byłoby pożądanę z uwagi na konieczność zawężenia stosowania przesłanki z art. 928 § 4 KC jedynie do przypadków bezprawnego, uporczywego uchylania się od wypełniania obowiązku alimentacyjnego⁶⁶. Wprawdzie należy się zgodzić z potrzebą uzupełnienia omawianej przesłanki, jednak wydaje się, że bardziej przejrzyste, nienasuwające wątpliwości interpretacyjnych byłoby uzupełnienie jej o dodanie słowa nie „rażące”, ale „bezprawne”.

Na gruncie analizowanej przesłanki niegodności dziedziczenia wątpliwe jest, czy uporczywe niewykonywanie obowiązku alimentacyjnego dotyczy jedynie przypadków niewykonywania zobowiązania alimentacyjnego w ogóle (tzn. w całości), czy również jego nienależytego wykonywania, czyli np. niepłacenia pełnych rat alimentacyjnych bądź nieterminowego ich płacenia⁶⁷. Zarówno w judykaturze, jak i w doktrynie dominuje stanowisko, że przesłanka uporczywej alimentacji zostanie spełniona zarówno w przypadku niewypełniania obowiązku alimentacyjnego, jak również jego nienależytego wypełniania⁶⁸. Tego rodzaju zapatrywanie jest jak najbardziej trafne. Nienależyte wypełnianie obowiązku alimentacyjnego może bowiem powodować podobne skutki dla podmiotu uprawnionego co niewypełnianie tego obowiązku. Wydaje się, że celem uniknięcia powyższych wątpliwości zasadne byłoby uzupełnienie art. 928 § 4 KC o wyrażenie „lub jego nienależytego wypełniania”.

Ustalenie wysokości alimentów w orzeczeniu sądowym, w ugodzie zawartej przed sądem bądź innym organem lub w innej umowie

Niewykonywanie obowiązku alimentacyjnego może stanowić podstawę niegodności dziedziczenia tylko wtedy, gdy obowiązek ten skonkretyzowany został co do wysokości w orzeczeniu sądowym, w ugodzie zawartej przed sądem albo przed innym organem bądź w innej umowie. Orzeczenia sądowe, w których ustalana jest wysokość alimentów, mogą zapadać w różnych sprawach, np. w sprawie rozwodowej⁶⁹, w sprawie separacyjnej, w sprawie o unieważnienie związku małżeńskiego. W literaturze sporne jest, czy tego rodzaju orzeczenie musi być prawomocne, czy też nie. Zdaniem W. Borysiaka wysokość alimentów może być ustalona nawet w nieprawomocnym orzeczeniu sądowym lub w postanowieniu zabezpieczającym,

⁶⁶ M. Łączkowska-Porawska, *Nowe przesłanki uznania spadkobiercy za niegodnego*, „Prawo i Więź” 2023, nr 3, s. 277-278.

⁶⁷ E. Skowrońska-Bocian, *Zmiany w prawie spadkowym. Komentarz*, LEX: Wolters Kluwer Polska 2024, art. 928 KC, Nb. 10.

⁶⁸ Wytyczne Wymiaru Sprawiedliwości SN z 9.06.1976 r., VI KZP 13/75, Legalis nr 19478; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*

⁶⁹ E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, Nt. 5-6.

przez wzgląd na cel art. 928 KC⁷⁰. Z kolei według E. Skowrońskiej-Bocian orzeczenie musi być prawomocne. Jak wskazała Autorka: „orzeczenie nieprawomocne podlega kontroli instancyjnej – może zostać zmienione lub uchylone. Grozi zatem niebezpieczeństwo, że za niegodnego mogłaby zostać uznana osoba, która miała prawo do uchylenia się od świadczeń alimentacyjnych np. na podstawie art. 144¹ k.r.o.”⁷¹.

Obowiązek alimentacyjny może zostać skonkretyzowany również w ugodzie. Chodzi tu o ugodę zawartą przed sądem w postępowaniu pojednawczym bądź w trakcie trwania procesu, jak również o ugodę zawartą w trakcie mediacji, która podlega następnie zatwierdzeniu przez sąd. Niedopuszczalne jest zawarcie ugody dotyczącej alimentów przed sądem polubownym⁷².

Wreszcie skonkretyzowanie obowiązku alimentacyjnego może nastąpić w umowie. Prawodawca nie wskazał jednak rodzaju umowy określającej wysokość alimentów. Tym samym należy przyjąć, że chodzi tu o każdą umowę, w której określono zarówno podmiot uprawniony, jak i zobowiązany do alimentacji oraz wysokość alimentów⁷³. Istotne jest przy tym, by umowa ta odnosiła się do obowiązku alimentacyjnego, który wynika z przepisów ustawy. Forma przedmiotowej umowy jest dowolna. Umowa powinna zostać zawarta długo przed śmiercią spadkodawcy. W przypadku zawarcia jej w krótkim okresie przed śmiercią spadkodawcy, wątpliwe pozostawałoby spełnienie przesłanki uporczywości⁷⁴.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na podniesione przez E. Skowrońską-Bocian wątpliwości pojawiające się na gruncie opisywanej przesłanki. Możliwe są bowiem przypadki, gdzie pomimo braku określenia wysokości alimentów w sposób przewidziany w przepisach ustawy, dziedziczenie konkretnej osoby powszechnie uznane będzie za sprzeczne z moralnością. W związku z tym Autorka zaproponowała uzupełnienie art. 928 § 1 pkt 4 KC o przykładowe wyliczenia, na kształt regulacji art. 928 § 1 pkt 5 KC⁷⁵.

Zdaniem M. Łączkowskiej-Porawskiej uzależnienie przesłanki niewykonywania obowiązku alimentacyjnego od skonkretyzowania tego obowiązku co do wysokości w orzeczeniu sądowym, w ugodzie zawartej przed sądem albo przed innym organem bądź w innej umowie, jest niewłaściwe. Autorka podała dwa argumenty, które mają przemawiać za trafnością tego zapatrywania. Po pierwsze, uzależnienie

⁷⁰ W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, wyd. 33, Warszawa 2024, art. 928 KC, Nb. 158.

⁷¹ E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, Nt. 6.

⁷² *Ibidem*, Nt. 7.

⁷³ W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, wyd. 33, art. 928 KC, Nb. 159.

⁷⁴ E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, Nt. 8.

⁷⁵ *Ibidem*, Nt. 5.

przesłanki niewykonywania obowiązku alimentacyjnego od skonkretyzowania tego obowiązku co do wysokości w orzeczeniu sądowym, w ugodzie zawartej przed sądem albo przed innym organem bądź w innej umowie jest tożsame z przesłanką ciężkiego, umyślnego przestępstwa przeciwko spadkodawcy, o którym stanowi przepis art. 928 § 1 pkt 1 KC. Po wtóre, „takie ujęcie przesłanki niegodności uniemożliwia uznanie za niegodnego osoby, która w ogóle nie interesowała się losem swojego krewnego, wobec którego miała obowiązek alimentacyjny”⁷⁶. Z pierwszym argumentem Autorki trudno się zgodzić, bowiem zgodnie z art. 209 KK przestępstwo niealimentacji popełni ten, kto dopuszcza się zaległości o równowartości co najmniej trzech świadczeń okresowych albo jeśli opóźnienie zaległego świadczenia, innego niż okresowe, wynosi co najmniej trzy miesiące. W przepisie art. 928 § 4 KC normującym przesłankę niealimentacji zważono, że chodzi tu o uporczywe uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego, bez wskazania jakiegokolwiek okresu niewypełniania tego obowiązku.

Niealimentacja przyczyną niegodności dziedziczenia w prawie słoweńskim

Niealimentacja stanowi jedną z przyczyn niegodności dziedziczenia na gruncie prawodawstwa słoweńskiego. W § 126 ustawy o spadkach (ZD) wymieniono enumeratywnie przesłanki niegodności dziedziczenia, którymi są:

- umyślne zabicie lub usiłowanie zabicia spadkodawcy,
- zmuszenie groźbą, przymusem lub podstępem spadkodawcy do sporządzenia lub odwołania testamentu bądź postanowienia testamentu albo uniemożliwienie tego spadkodawcy,
- zniszczenie lub ukrycie testamentu spadkodawcy celem uniemożliwienia wykonania jego ostatniej woli albo sfalszowanie testamentu,
- poważne naruszenie wynikającego z prawa obowiązku alimentacyjnego wobec spadkodawcy, jak również nieudzielenie spadkodawcy pomocy⁷⁷.

Większość wskazanych przyczyn, poza przyczyną zniszczenia bądź sfalszowania testamentu, musi istnieć w chwili śmierci spadkodawcy⁷⁸. Wszystkie wskazane przesłanki muszą być interpretowane ściśle i wąsko⁷⁹.

⁷⁶ M. Łączkowska-Porawska, *op. cit.*, s. 279.

⁷⁷ F. Dougan, [w:] *Family Property and Succession in EU Member States. National Reports on the Collected Data*, red. L. Ruggeri, I. Kunda, S. Winkler, Croatia 2019, s. 602.

⁷⁸ M. Durić, *Institut Razdedinjenja Skozi Teoretični in Praktični Prikaz. Diplomsko delo*, Maribor 2009, s. 35, <https://core.ac.uk/download/67535012.pdf> [dostęp: 20.05.2025].

⁷⁹ K. Drnovšek, *Consequences of Crimes Against Life for the Order of Succession*, [w:] *Selected Aspects of Human Life in Civil and Criminal Law*, red. S. Kraljić, D. Korošec, Y. Ünver, Maribor 2021, s. 151.

Niegodność dziedziczenia w ustawodawstwie słoweńskim ma charakter względny. Osoba, która dopuściła się jednego ze wskazanych w ustawie czynów, może zostać uznana za niegodną dziedziczenia tylko po tym spadkodawcy, wobec którego dopuściła się takiego czynu. Zstępni osoby, która została uznana za niegodną dziedziczenia, nie są dotknięci skutkami niegodności. Jeśli spadkodawca zdecyduje się przebaczyć osobie, która dopuściła się względem niego któregoś z czynów wymienionych w § 126 ZD, do osoby tej nie znajdują zastosowania przepisy dotyczące niegodności dziedziczenia (127 § 2 ZD)⁸⁰.

Z uwagi na tematykę opracowania analizie zostanie poddana czwarta przesłanka, tj. poważne naruszenie wynikającego z prawa obowiązku alimentacyjnego wobec spadkodawcy, jak również nieudzielenia spadkodawcy pomocy. Zgodnie z ustawodawstwem słoweńskim obowiązek alimentacyjny istnieje pomiędzy: małżonkami, konkubentami, rodzicami a dziećmi, jak również pomiędzy rodzicem zastępczym a pasierbem. Prawodawca słoweński przewiduje również, aczkolwiek pod pewnymi warunkami, istnienie takiego obowiązku między partnerami zarejestrowanego związku partnerskiego osób tej samej płci⁸¹. Obowiązek alimentacyjny w Słowenii utożsamiany jest z obowiązkiem utrzymania i wsparcia, a jego realizacja sprowadza się do zaspokojenia przez podmiot zobowiązany potrzeb życiowych podmiotu uprawnionego⁸².

Wykładnia czwartej z wymienionych przesłanek, tj. poważne naruszenie wynikającego z prawa obowiązku alimentacyjnego wobec spadkodawcy i nieudzielenie spadkodawcy pomocy, jest najbardziej problematyczna. Do jej unormowania ustawodawca słoweński użył dwóch nieostrych sformułowań: „poważne zaniedbanie obowiązku” i „niezbędna pomoc”, których interpretacja powinna być ustalana w każdym przypadku z osobna. Sędziowie badający istnienie przesłanki niegodności dziedziczenia powinni każdorazowo brać pod uwagę wiele różnych czynników, m.in. długość okresu niezapewnienia przez spadkobiercę wsparcia i pomocy spadkodawcy, dysponowanie przez spadkodawcę innymi środkami utrzymania, zagrożenie życia spadkodawcy, posiadanie przez spadkobiercę możliwości wsparcia lub pomocy spadkodawcy itp.⁸³ Jak wskazano w literaturze, „choć sądy są zobowiązane do rozważenia wszystkich subiektywnych i obiektywnych okoliczności sprawy, odnoszących się zarówno do spadkodawcy, jak i spadkobiercy, muszą one również zadbać o to, aby zakres ich kontroli był zgodny z zawężającą interpretacją, bez uciekania się do analogii”⁸⁴.

⁸⁰ F. Dougan, *op. cit.*

⁸¹ M. Durić, *op. cit.*

⁸² https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/family-maintenance/si_en [dostęp: 24.03.2025].

⁸³ K. Drnovšek, *op. cit.*, s. 151.

⁸⁴ *Ibidem.*

Przy badaniu opisywanej przesłanki niegodności dziedziczenia sąd obowiązany jest każdorazowo starannie ocenić jej treść na podstawie warunków społecznych i przepisów, które obowiązują w chwili naruszenia⁸⁵. Przesłanka ta zostaje spełniona wtedy, gdy zaniechanie spoczywających na danej osobie obowiązków wobec spadkodawcy grozi poważnymi konsekwencjami dla życia i zdrowia spadkodawcy. Za niegodną dziedziczenia zostanie uznana osoba, która z winy umyślnej nie udzieliła spadkodawcy pilnej pomocy celem ochrony jego życia i zdrowia, pomimo tego, że gdyby jej udzieliła, nie naraziłaby nikogo (łącznie z samym sobą) na niebezpieczeństwo⁸⁶. Do poważnego naruszenia obowiązku alimentacyjnego musi dojść w okresie, w którym obowiązek ten istniał⁸⁷.

W judykaturze słoweńskiej wskazuje się, że wprowadzenie niewypełnianie obowiązku alimentacyjnego jest penalizowane w prawie karnym, to jednak będzie ono stanowiło przesłankę niegodności dziedziczenia nie tylko wtedy, gdy spadkobierca dopuści się przestępstwa niealimentacji, ale również wtedy, kiedy nie wypełniając obowiązku alimentacyjnego, spadkobierca co prawda nie popełni przestępstwa, ale obowiązek ten poważnie naruszy. W tym ostatnim przypadku niezbędne jest wykazanie prawnego istnienia obowiązku alimentacyjnego oraz faktu jego poważnego naruszenia⁸⁸.

Dla sądu dokonującego oceny naruszenia obowiązku alimentacyjnego i nieudzielenia niezbędnej pomocy spadkodawcy istotne są następujące okoliczności: stopień naruszenia, okres, w którym nastąpiło naruszenie, wola osoby dokonującej naruszenia i konsekwencje dla spadkodawcy⁸⁹. Przykładowo, w jednym ze swoich orzeczeń słoweński SN uznał, że całkowite porzucenie materialnej i społecznej opieki rodzicielskiej spełnia przesłankę niegodności dziedziczenia⁹⁰. W innym judykacie wskazał, że sporadyczne wizyty spadkobiercy u spadkodawcy, który ma zapewniony byt materialny i dobrą opiekę, nie stanowią o zaniechaniu opieki i wsparcia, przez co nie są przesłanką niegodności dziedziczenia⁹¹.

⁸⁵ Orzeczenie SN z 29.09.2005 r., VS08753, https://www.sodnapraksa.si/?q=*%C5%A1%C4%8Di&database%5BSOVS%D=SOVS&cid=9863 [dostęp: 20.04.2025]; Š. Baranič, *Razdedinjenje in dedna nevrednost*, 19.12.2021, <https://www.pravozavse.si/razdedinjenje-in-dedna-nevrednost/> [dostęp: 24.04.2025].

⁸⁶ Š. Baranič, *Razdedinjenje in dedna nevrednost*, 19.12.2021, <https://www.pravozavse.si/razdedinjenje-in-dedna-nevrednost/> [dostęp: 24.04.2025].

⁸⁷ Orzeczenie SN z 29.09.2005 r., *op. cit.*

⁸⁸ *Ibidem.*

⁸⁹ Orzeczenie SN z 14.01.2010 r., VS0012829, [https://sodnapraksa.si/?q=G%205%2008&database\[SOVS\]=SOVS&_submit=%C5%A1%C4%8Di&crowsPerPage=20&page=6&moreLikeThis=1&cid=doc_2010040815244654](https://sodnapraksa.si/?q=G%205%2008&database[SOVS]=SOVS&_submit=%C5%A1%C4%8Di&crowsPerPage=20&page=6&moreLikeThis=1&cid=doc_2010040815244654) [dostęp: 24.05.2025]; orzeczenie SN z 29.09.2005, *op. cit.*

⁹⁰ Orzeczenie SN z 16.02.2022 r., VS00055636, [https://sodnapraksa.si/?q=G%2020%2008&database\[SOVS\]=SOVS&_submit=%C5%A1%C4%8Di&crowsPerPage=20&page=5&moreLikeThis=1&cid=doc_201508111457548](https://sodnapraksa.si/?q=G%2020%2008&database[SOVS]=SOVS&_submit=%C5%A1%C4%8Di&crowsPerPage=20&page=5&moreLikeThis=1&cid=doc_201508111457548) [dostęp: 24.05.2025].

⁹¹ Orzeczenie SN z 29.09.2005 r., *op. cit.*

W orzecznictwie podkreślono także, że „przyczyna niegodności dziedziczenia z art. 126 ust. 4 ZD musi w konkretnym przypadku – w odróżnieniu od tego, co przewiduje art. 42 ust. 1 ZD dotyczący wydziedziczenia – zawierać związek przyczynowy między zaniechaniem udzielenia pomocy przez spadkobiercę (lub naruszeniem obowiązku alimentacyjnego) z jednej strony a konkretną szkodą spadkodawcy z powodu zaniechania udzielenia niezbędnej pomocy z drugiej strony”⁹².

Podsumowanie

Jednym z nielicznych państw europejskich, które wprowadziło niealimentację jako przesłankę niegodności dziedziczenia, jest Słowenia. Stąd też podjęto próbę skróconej analizy zagranicznego rozwiązania prawnego. Dokonując porównania instytucji niegodności w polskim i słoweńskim systemie prawnym, zauważono, że oba ustawodawstwa kładą akcent na złą wolę spadkobiercy. Zauważono również, że sformułowanie zarówno przez polskiego, jak i słoweńskiego ustawodawcę w przepisach dotyczących instytucji niegodności dziedziczenia nieostrych zwrotów prowadzi do licznych wątpliwości interpretacyjnych, co nie wydaje się pożądane ani przez społeczeństwo, ani przez wymiar sprawiedliwości.

Uwzględniając słoweńską praktykę orzeczniczą, wydaje się, że także polscy sędziowie dokonujący oceny naruszenia obowiązku alimentacyjnego wobec spadkodawcy powinni brać pod uwagę przede wszystkim: stopień jego naruszenia, okres, w którym nastąpiło naruszenie, wolę osoby dokonującej naruszenia oraz konsekwencje dla spadkodawcy⁹³.

Nowelizacja przepisów polskiego Kodeksu cywilnego niewątpliwie wyszła naprzeciw oczekiwaniom społecznym oraz poglądom przedstawicieli nauki, choć wydaje się, że nie w pełnym zakresie. W świetle poczynionych uwag o charakterze prawnoporównawczym wydaje się, że lepszym rozwiązaniem, jeśli chodzi o przesłankę niealimentacji, jest rozwiązanie słoweńskie, które nie przewiduje źródła alimentacji, a ponadto słoweńskie uregulowanie niealimentacji odpowiadałoby bardziej potrzebom społecznym, a jednocześnie byłoby uzasadnione z aksjologicznego punktu widzenia.

Literatura

- Andrzejewski M., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, wyd. 2, LEX 2013.
- Baranić Š., *Razdedinjenje in dedna nevrečnost*, 19.12.2021, <https://www.pravozavse.si/razdedinjenje-in-dedna-nevrečnost/>.

⁹² Orzeczenie SN z 16.02.2022 r., *op. cit.*

⁹³ Orzeczenie SN z 14.01.2010 r., *op. cit.*; orzeczenie SN z dnia 29.09.2005, *op. cit.*

- Borysiak W., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, wyd. 33, Warszawa 2024.
- Borysiak W., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, wyd. 30, Warszawa 2022.
- Ciszewski J., Knabe J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. P. Nazaruk, LEX/el. 2024.
- Dougan F., [w:] *Family Property and Succession in EU Member States. National Reports on the Collected Data*, red. L. Ruggeri, I. Kunda, S. Winkler, Croatia 2019.
- Drnovšek K., *Consequences of Crimes Against Life for the Order of Succession*, [w:] *Selected Aspects of Human Life in Civil and Criminal Law*, red. S. Kraljić, D. Korošec, Y. Ünver, Maribor 2021.
- Durić M., *Institut Razdedinjenja Skozi Teoretični in Praktični Prikaz. Diplomsko delo*, Maribor 2009, <https://core.ac.uk/download/67535012.pdf>.
- Ignaczewski J., Kurman M., *Komentarz do przepisów KRO regulujących alimenty*, [w:] *Alimenty. Komentarz*, red. M. Karcz, M. Romańska, M. Kurman, W. Maciejko, wyd. 5, Warszawa 2022.
- Kawałko A., Piąkowski J.S., Witczak H., [w:] *System prawa prywatnego*, t. 10, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2025.
- Kawałko A., Witczak H., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. M. Fras, M. Habdas, LEX/el. 2023.
- Kuźmicka-Sulikowska J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023.
- Kuźmicka-Sulikowska J., *Popętnienie przestępstwa jako przyczyny niegodności dziedziczenia w polskim prawie spadkowym*, „Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze” 2017, z. 8.
- Łączkowska-Porawska M., *Nowe przesłanki uznania spadkobiercy za niegodnego*, „Prawo i Więź” 2023, nr 3.
- Pawliczak J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Domański, J. Słyk, wyd. 11, Warszawa 2024.
- Pazdan M., [w:] *Kodeks cywilny*, t. 2: *Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, red. K. Pietrzykowski, wyd. 10, Warszawa 2021.
- Pietrzykowski J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, red. Z. Resich, Warszawa 1972.
- Rzewuski M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 3 lutego 2012 r. (I CZP 9/12)*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 5.
- Skowrońska-Bocian E., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, LexisNexis 2011.
- Skowrońska-Bocian E., Wierciński J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4: *Spadki*, red. J. Gudowski, wyd. 2, LEX: Wolters Kluwer Polska 2017.
- Skowrońska-Bocian E., *Zmiany w prawie spadkowym. Komentarz*, LEX: Wolters Kluwer Polska 2024.
- Smyczyński T., [w:] *System prawa prywatnego*, t. 12, red. T. Smyczyński, wyd. 2, Warszawa 2011.
- Sylwestrzak A., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, wyd. 2, LEX: Wolters Kluwer Polska 2024.
- Wawrzyniak O., *Małoletni jako niegodny dziedziczenia*, „Monitor Prawniczy” 2024, nr 12.
- Witczak H., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 6: *Spadki (art. 922–1087)*, red. M. Fras, M. Habdas, LEX: Wolters Kluwer Polska 2019.
- Wołowski P., *Nowe przesłanki niegodności dziedziczenia*, „Monitor Prawniczy” 2024, nr 6.
- Załucki M., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, wyd. 4, Warszawa 2024.
- Załucki M., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, wyd. 2, Warszawa 2019.
- Zełek M., [w:] *Kodeks cywilny*, t. 3: *Komentarz. Art. 627–1088*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2022.